

סקירת ספרים

Sourcing the news: Key issues in journalism — An innovative study of the Israeli press

Zvi Reich, Cresskill, New Jersey: Hampton, 2009, 228 pages

דייוויד וויבר*

תרגום: אלעד הורביץ

פרופ' צבי רייך מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב כתב ספר חשוב, מרתק, קריא ועתיר תובנות על היבט חשוב בעיסוק העיתונאי שנחקר רק לעתים רחוקות: יחסי הגומלין בין המקורות החדשתיים ובין העיתונאים. באמצעות שימוש בשיטה "ראיונות שחזור פנים אל פנים", שבה מתבקשים עיתונאים לשחזר כיצד הפיקו מדגם של סיפורים חדשתיים, הוא מתמקד בהשפעה של מקורות חדשתיים על גילוי ידיעות חדשותיות בעיתונות הכתובה בסוף המאה העשרים, תקופה רבת שינויים בטכנולוגיות ובניהול הפיננסי של העיתונות, לא רק בישראל אלא בכל העולם, ועל שלבי האיסוף שלהן, וכן הוא מתמקד בשימוש שעושים העיתונאים במקורות אלה.

הספר מחולק לתשעה פרקים: הצגת תעשיית העיתונות, תיאור השיטות לחקר מקורות חדשתיים והעבודה העיתונאית, אפיון השלבים בסיקור חדשותי (בלוויית הבחנה ברורה בין גילוי ידיעה חדשותית ובין תהליכי איסוף ידיעות), דיון בשאלה מי יוזם את החדשות, תיאור הכמות והסוגים של המקורות החדשתיים השונים, עיון בתופעת ההדלפות, בחינת השפעת הטכנולוגיות החדשות על פרקטיקות ישנות, הצגת סוגים שונים של כתבים ועיון בחשיבות של העיסוק העיתונאי.

* Dr. David H. Weaver (weaver@indiana.edu) is the Roy W. Howard Research Professor, School of Journalism, Indiana University.

בהתבססו על רשימה מכובדת של מחקרים עיתונאיים קודמים ריך מצליח לערוך השוואות חושפניות בין ממצאיו ובין מחקרים קודמים, והוא אף משווה את השיטה שלו, ראיונות שחזור פנים אל פנים, לשיטות אחרות שהשתמשו בהן במחקרים אלו. כך למשל הוא מציג תוכנה משמעותית באשר למחקרים קודמים על "בניית סדר יום" (או "קביעת סדר יום חדשותי תקשורת"), כשבפרק הרביעי הוא כותב: "גילויים חדשותיים ממשיכים להיות ביוזמתם של המקורות, ואיסוף הידיעות – ביוזמתם של העיתונאים" (עמ' 56). הוא מציג מסקנות פרובוקטיביות אחדות לגבי ההשלכות של דפוס התנהגות זה על עניין הציבור ועל קביעת סדר היום הציבורי.

בפרק החמישי ריך מתעד את "המספר המועט, ההיקף הצר והיציבות היחסית" של מקורות חדשותיים (עמ' 89), אך מציין גם את העלייה הקלה במספר המקורות החדשותיים ואת הירידה החדה בסיפורים חדשותיים המבוססים על מקור יחיד בין השנים 1981-2001, המדגישות נקודת חוזק חשובה אחרת במחקר זה: הניסיון להשוות בין חלק מן הממצאים לאורך זמן. בכל אופן, היבט זה של המחקר הוא מעט בעייתי, כי הוא מתבסס על זיכרונם של מי שהיו עיתונאים עשרים שנה לפני המחקר הנוכחי. בפרק השני ריך מציין ששתי פשרות היו נחוצות: מספר המראיינים קוצץ בגלל הקושי לאתר כתבים מאותם עיתונים שעבדו באותם תפקידים לפני עשרים שנה, והראיונות שנערכו ב-1981 לא היו מכוונים לשחזור סיפורים חדשותיים ספציפיים. ריך מציין בהגינות שרוב המידע שעליו מתבסס מחקרו הוא הראיונות שנערכו ב-2001, וכי השתמש בנתונים שנאספו ב-1981 בצמצום, למעט המחקר על השינויים בשימוש בטכנולוגיה לגילוי ולאיסוף של מידע חדשותי.

השוואות אלו מעוררות גם את השאלה אם השיטה "ראיונות שחזור פנים אל פנים" (או "ראיונות משוחזרים") היא הדרך הטובה ביותר לחקור את יחסי הגומלין הממשיים שבין עיתונאים ובין מקורותיהם. תצפיות בלתי תלויות הן ככל הנראה השיטה הטובה ביותר להשיג זאת, אבל היא קשה מאוד לביצוע ליותר מקומץ עיתונאים וסיפורים חדשותיים. אחת הדרכים לתקף את שיטת ראיונות השחזור פנים אל פנים היא לערוך תצפיות אחדות, ורק לאחריהן לערוך את הראיונות כדי לבדוק את המתאם בין הראיונות ובין הנתונים שהתקבלו מן התצפיות. דרך נוספת היא לערוך ניתוח תוכן שיטתי של הסיפורים שהפיקו אותם עיתונאים, בשילוב ראיונות או תצפיות או שניהם גם יחד.

ללא קשר לשאלות המתודולוגית האלו, הספר מעלה ממצאים מרתקים שראוי לחקור אותם בהקשרים ובנקודות זמן אחרים. כך למשל הן התוכנות בפרק השביעי: עיתונאים, למרות הקדמה הטכנולוגית, ממשיכים להסתמך בצורה מפליאה על מקורות אנושיים; העיתונאים היום אינם נוטים להיות עדים בעצמם

למאורעות חדשותיים יותר מבעבר; וטכנולוגיות חדשות מחברות את העיתונאים ל"מציאות" מצד אחד ומנתקות אותם ממנה מצד אחר.

המסקנה בפרק התשיעי, ולפיה הדרך שבה נולד סיפור חדשותי כיום אינה שונה מבעבר, עולה בקנה אחד עם סקרים בקרב עיתונאים אמריקניים (Weaver & Wilhoit, 1986, 1996; Weaver et al., 2007) לאורך שלושת העשורים האחרונים, ובהם נמצא שקיים יותר קיבעון משינוי בתנאים ובשגרת יומם של עיתונאים, כמו גם בערכיהם האתיים והמקצועיים. רייך מציין שאמנם קיבעון זה מסייע למי שרואה בעיתונות מוסד שמרני מיסודו, אבל יש סיבות אחרות לקיבעון בעיסוק העיתונאי, והדיון של המחבר באלה (סוציולוגיות-ארגוניות, תרבותיות ואנושיות) בעמ' 178-180 חד הבחנה וראוי לקריאה ולהתעמקות.

כדאי גם לקחת בחשבון את המסקנות של רייך בעמ' 180-185 בדבר חשיבותם של העיסוק העיתונאי ושל יכולתו לזהות את הסיבות המעודדות השקעה עיתונאית גדולה או פחותה בזמן ובמשאבים. הדיון החושפני שלו בנושאים אלו משקף לא רק את מחקרו אלא גם את שנות ניסונו הרבות כעיתונאי. הוא הדין באשר לדיון שלו באפיסטמולוגיה של הדיווח העיתונאי בעמ' 185-189. למשל, המסקנה בעמ' 187 שהעיתונאים אינם מחליטים מה לסקר אלא בוחרים מה לסקר היא הבחנה דקה בעלת השלכות כבדות לקביעת סדר יום חדשותי. מנגד, המסקנה בעמ' 193 שלחץ גובר לרווחיות בארגוני חדשות יכול להביא לעבודה יסודית דווקא של בדיקת המקור לדיווח נראית תמוהה, כמו גם שתיים משלוש ההמלצות לשיפור העיתונות (הקמת צוותים קטנים של עיתונאים חוקרים וטיפוח אוריינות תקשורתית בקרב הציבור). ההמלצה השלישית לגבי רוטציה בין עיתונאים במדורים שונים נראית קלה יותר ליישום, ולכן סביר יותר שתקרה. אבל בין אם מסכימים עם רייך באשר להמלצות ובין אם לאו, זהו ספר חשוב ועתיר תובנות המעלה שאלות חשובות וחושף ממצאים חשובים לגבי העיסוק העיתונאי ולגבי עתיד העיתונאות. הספר מהווה גם סקירה שימושית של מרבית המחקרים החשובים על אודות עיתונאים ועיתונאות.

רשימת המקורות

- Weaver, D. H. & Wilhoit, G. C. (1986). *The American journalist: A portrait of U.S. news people and their work*. Bloomington: Indiana University Press.
- Weaver, D. H. & Wilhoit, G. C. (1996). *The American journalist in the 1990s: U.S. news people at the end of an era*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Weaver, D. H., Beam, R. A., Brownlee, B. J., Voakes, P. S., & Wilhoit, G. C. (2007). *The American journalist in the 21st century: U.S. news people at the dawn of a new millennium*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.